

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.12>**В. Панкратова,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права
Сумського державного університету

ЕЛЕКТРОННА УЧАСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН

Постановка проблеми. Швидкий розвиток інформаційних технологій впливає на всі сфери життя суспільства, зокрема й на участь громадян та залучення їх до вирішення питань державного та місцевого значення. Інтернет став важливим середовищем для індивідуальних і колективних форм вираження політичних поглядів, оскільки цифрові інструменти дозволяють залучити широке коло громадян до прийняття рішень та відкривають ширші можливості для взаємодії з владою. Важливим аргументом на користь впровадження цифрових інструментів у сфері участі громадян є їх роль як засіб підвищення рівня правосвідомості та правової культури громадян.

Електронна участь набуває особливого значення в демократичних державах світу, де влада розуміє необхідність залучення громадян для боротьби з політичною апатією, підвищення відкритості та прозорості у прийнятті рішень.

Питання електронної участі є особливо актуальним для України, адже під час воєнного стану політичні права та свободи можуть бути обмежені. Тому важливо за допомогою інформаційних технологій підтримувати демократичні процеси, модернізувати наявні інструменти участі. Електронна участь є одним із засобів взаємодії та співпраці між громадянами та органами державної влади й місцевого самоврядування щодо вирішення проблем та прийняття рішень під час війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу інформаційних технологій на розвиток демократії має широке висвітлення в науковій літературі, про що свідчать праці таких науковців, як: Х. Аванг, Й. Зівекеб, М. Кнеуер, А. Мансор, А. Макінтош, М. Штайнбах, Ян ван Дейк та інших. Але електронна участь все ширше використовується і є важливим засобом взаємодії між органами влади та суспільством, що зумовлює актуальність теми та важливість подальших наукових розвідок.

Метою даного дослідження є аналіз електронної участі як засобу підвищення рівня правосвідомості громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронна участь є інструментом залучення та зміцнення співпраці між владою та громадянами, засобом покращення доступу до інформації та державних послуг, а також сприяє участі у виробленні політики, що розширює можливості як окремих громадян, так і суспільства в цілому.

Визначення електронної участі в науковій літературі різняться, але більшість з них зосереджені навколо базової концепції використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для залучення громадян до прийняття рішень.

Зокрема Мальте Штайнбах, Йост Зівекеб і Стефан Зюсс визначають електронну участь як активне залучення громадян до політичного циклу за допомогою використання інфор-

маційно-комунікаційних технологій, що охоплює не лише форми прямої та представницької демократії, такі як голосування, а й прозоре інформування щодо процесів участі, пропозиції щодо спільного прийняття рішень, що сприяє швидкому реагуванню на запити суспільства та взаємодію «знизу-вверх» [13, р. 63].

Макінтош А. під електронною участю розуміє використання інформаційних і комунікаційних технологій для розширення та поглиблення політичної участі шляхом надання громадянам можливості спілкуватися один з одним та зі своїми обраними представниками [10, р. 364].

Ян ван Дейк зазначає, що електронна участь – це використання цифрових засобів для посередництва та трансформації відносин між громадянами та органами державної влади у напрямку збільшення участі громадян [5, р. 34].

Згідно з опитуванням ООН щодо електронного урядування 2020 року електронна участь – це процес залучення громадян за допомогою ІКТ до політики, прийняття рішень і розробки послуг, який є загальним, інклюзивним і обговорювальним [16].

У науковій літературі досить поширеним є підхід до визначення електронної участі у вузькому та широкому розумінні. Зокрема вузький підхід передбачає визначення електронної участі як відносин, що засновані на партнерстві з владою, в яких громадяни беруть активну участь для формування змісту політики.

У широкому розумінні електронна участь охоплює всіх зацікавлених сторін у демократичних процесах прийняття рішень, а не лише пов'язані з громадянами ініціативи «згори донизу» [9].

Доцільно звернутись до нормативного визначення електронної участі. У 2017 році Кабінетом Міністрів України була прийнята Концепція розвитку електронної демократії, яка містить широке визначення

електронної участі, під якою розуміється забезпечення права участі громадян і представників громадянського суспільства за їх власною ініціативою у розвитку самоврядування, формуванні та реалізації державної політики, її моніторингу та оцінці, у процесах прийняття рішень, що передбачає двосторонню електронну взаємодію суб'єктів владних повноважень і громадянського суспільства із застосуванням відповідних інформаційно-комунікаційних технологій та кібернетичного простору за прозорими процедурами [1].

Отже, електронна участь стосується того, як можна використовувати інформаційні та комунікаційні технології, підтримуючи процеси участі між громадянами, групами громадянського суспільства та владою для прийняття необхідних рішень.

Варто зауважити, що поняття «електронна участь» не слід ототожнювати з поняттям «електронна демократія». Іноді дані терміни взаємозамінно використовують для позначення однієї концепції чи практики, незважаючи на те, що вони мають чіткі відмінності у значенні та підході. Наприклад, онлайн-голосування та опитування в соціальних мережах часто відносять до форм електронної демократії; але насправді – це форми електронної участі, які дозволяють громадянам висловлювати свої думки та вподобання щодо конкретних питань [3, р. 5]. Також іноді поняттю «електронна участь» надають вузького значення, що зводиться до розуміння його лише через призму онлайн-голосування, в той час як електронна участь охоплює ширший спектр залучення громадян до прийняття рішень.

У Звіті про електронну демократію «Об'єднання та прискорення досліджень електронного урядування в ЄС», який підготовлено в межах діяльності Європейської Комісії, зазначається, що електронна демократія включає три напрямки: електронну участь; електронне голосу-

вання та електронний парламент. При цьому електронна участь є найбільш поширеним процесом електронної демократії, це концепція, яка потенційно виводить участь громадян у демократичному процесі на інший рівень [5, р. 9].

Маріана Кнеуер зазначає, що електронна участь є одним із вимірів електронної демократії та включає чотири рівні цього процесу: е-інформування, е-консультації, е-моніторинг та е-прийняття рішень [8, р. 667.].

Отже, електронна участь є окремим напрямом електронної демократії та має важливе значення як засіб відродження довіри до державних інституцій, залучення громадян до демократичних процесів.

Варто зазначити, що електронна участь набуває широкого поширення в різних країнах світу. Зокрема Європейський Союз активно підтримує проекти електронної участі в країнах-членах ЄС. Політика електронної участі в Європейському Союзі здійснюється шляхом дослідження правових механізмів щодо участі громадян, закріплених у первинному та вторинному законодавстві, а також шляхом перегляду відповідних програмних документів. Слід зауважити, що електронна участь завжди розглядається як єдина категорія з такими цінностями, як відкритість, прозорість, а також використання можливостей Інтернету [14].

Прикладом активного впровадження ідеї електронної участі є Естонія, де з 2001 року здійснено ряд кроків на державному рівні щодо просування ідеї е-участі. Перший в Естонії проект електронної участі національного рівня мав назву ТОМ або Тдна Otsustan Mina (що означає «Сьогодні я вирішую»), який було започатковано урядом Естонії. Незважаючи на відносно жвавий громадський інтерес до ТОМ, проект незабаром зіткнувся з проблемами, такими як обмежена кількість активних користувачів, низька якість ідей,

обмежений вплив пропозицій громадян та переважання формалістичних відповідей органів державної влади [15, р. 58]. Згодом платформа ТОМ оновилася та отримала назву Osale.ee, яка була запущена у 2007 році як засіб для публічних консультацій, коментарів та пропозицій, також платформа отримала додатковий функціонал – можливість пошуку нормативних документів [17, р. 107].

У 2014 році був запущений Портал громадянських ініціатив (ЕСІР; www.rahvaalgatus.ee) – платформа, яка дозволяє писати пропозиції, проводити обговорення, складати та надсилати засвідчені цифровим підписом колективні звернення до парламенту Естонії (Riigikogu) та місцевої влади. На сайті Rahvaalgatus.ee можна подати пропозицію щодо змін законодавства. Колективне звернення, надіслане до парламенту, має містити щонайменше 1000 підписів громадян Естонії віком від 16 років. Для місцевого самоврядування під колективним зверненням необхідно зібрати підписи не менше 1% зареєстрованого населення [17, р. 116].

У 2022 році Управління з питань освіти та молоді розпочало реалізацію нового проекту «Цифровий стрибок у сфері молоді», який співфінансується грантами ЕЕА, у рамках якого має бути створений новий метод електронної участі з акцентом на широке залучення молоді [18].

Позитивну практику в аспекті залученості громадян має іспанська платформа «Decide Madrid», яка отримала нагороду Організації Об'єднаних Націй у сфері державної служби в 2018 році, а її програмне забезпечення (Consul) є найбільш використовуваним для активної участі громадян [12, р.70].

У 2015 році міська рада Мадрида запустила платформу Decide Madrid, яка є прикладом громадської участі на місцевому рівні та дозволяє громадянам створювати або підтримувати пропозиції, брати участь у дебатах,

сприяти розробці муніципальних правил, висловлювати свої погляди на дії міської влади, а також брати участь у формуванні місцевого бюджету. Головна мета платформи – створити канал прямої участі та збільшити кількість людей, які беруть участь у громадських справах, забезпечуючи більшу участь різних точок зору в процесах прийняття суспільних рішень.

Платформа має дуже зручний підхід, зокрема через три основні етапи: подання, підтримка та голосування ініціатив. Місцеві жителі віком від 16 років мають змогу підтримати вподобані пропозиції та віддати перевагу найбільш цікавим та актуальним. Пропозиції, які отримали підтримку не менше 1% населення, направляються на фінальне голосування. Зареєстровані користувачі можуть брати участь у обговоренні обраних ініціатив, голосувати за або проти пропозицій та надавати додаткові коментарі. Незважаючи на те, що пропозиції отримують підтримку більшості на етапі голосування, ці ініціативи все одно повинні пройти процес перегляду міською владою [7].

Платформа Decide Madrid зарекомендувала себе як еталон участі громадян. З 2,7 мільйонів мешканців Мадрида віком від 16 років більше понад 500 000 зареєстровані на платформі та можуть висловлювати свою думку безпосередньо на ній. Також наразі на Decide Madrid було проведено 5 000 дебатів, розміщено більше 30 000 пропозицій і надано понад 230 000 коментарів. Це ключовий інструмент для полегшення та заохочення безпосередньої та індивідуальної участі громадян у справах міста [2].

До переваг даної платформи можна віднести: чіткий і зрозумілий процес, який дозволяє легко зареєструватися та подати пропозицію або підтримати наявні; реєстрація та верифікація гарантують, що лише жителі Мадриду беруть участь в обговоренні; можливість міської влади аналізувати

коментарі місцевих мешканців для розуміння проблем та запитів [4].

Рейтинг електронного урядування ООН є одним із ключових індикаторів розвитку інформаційного суспільства в країнах світу, яке з 2001 року проводять кожні два роки у державах-членах ООН для дослідження розвитку е-урядування. У 2024 році глобальне середнє значення індексу розвитку електронного уряду (EGDI) демонструє суттєве покращення: частка населення, яке відстає в розвитку цифрового уряду, зменшилася з 45,0 відсотка у 2022 році до 22,4 відсотка у 2024 році [6, р. 23].

Індекс електронної участі (EPI) є додатковим індексом до Опитування електронного уряду ООН та містить наступні елементи: електронну інформацію, електронну консультацію та електронне прийняття рішень. Індекс електронної участі вимірює, наскільки громадяни готові долучатися до державних процесів через онлайн-платформи.

Так, у 2024 році Україна стала першою в рейтингу електронної участі (E-Participation Index, EPART). Потрібно зазначити, що у 2022 році Україна посідала 56 місце. У Звіті до Опитування електронного уряду ООН зазначається, що незважаючи на конфлікт з російською федерацією, Україна досягла вражаючого прогресу в цифровому розвитку, стратегічний підхід України підтримує державні послуги в умовах війни, позиціонує дану державу як стійкого цифрового лідера [6, р. 125].

Отже, як свідчить практика багатьох країн, електронна участь має ряд переваг, до яких можна віднести:

1. Зручність та простота: використання цифрових рішень для участі може сприйматися як більш зручне для користувача, ніж оффлайн участь. Крім того, для людей з фізичними вадами використання більш адаптованих цифрових інтерфейсів користувача може бути важливою перевагою електронної участі.

2. Економія часу: електронна участь займає менше часу порівняно з традиційною формою участі. Можна в декілька кліків зайти на відповідну платформу та обговорити проблеми або створити ініціативу.

3. Відсутність прямої залежності з місцем проживання. Досить часто причиною пасивної поведінки громадян в світлі залученості до прийняття рішень є залежність від місця розташування. Електронна участь не пов'язана з місцем проживанням, навіть особа, яка перебуває за кордоном, може створити ініціативу чи взяти участь в обговоренні проблемних питань.

4. Ширша залученість. Громадяни, зважаючи на відсутність територіальних чи часових бар'єрів, можуть активніше долучатися до прийняття рішень, бути активним громадянином чи місцевим мешканцем. Розуміння важливості участі у вирішенні питань державного та місцевого значення є передумовою та гарним фундаментом для формування високої правосвідомості громадян.

Варто зазначити, що електронна участь не є панацеєю від низької залученості громадян та має й слабкі сторони, до яких можна віднести безпеку та захист даних. При використанні інструментів електронної участі важливу роль відіграє довіра користувачів до державних установ, а також до Інтернету та платформ участі. Для прикладу, платформа Decide Madrid була проаналізована після кількох проєктів електронної участі. Результати досліджень свідчать про занепокоєння щодо безпеки платформи та процесів перевірки, оскільки електронна участь містить ризик злому та виключення людей без доступу до Інтернету [11, р. 137].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що електронна участь є важливою формою громадянської активності в сучасній демократії. Це впливає на якість політичних рішень, підвищує взаємодію між органами

влади та громадянами, сприяє ширшій участі населення у вирішенні питань державного та місцевого значення, що зумовлює підвищення рівня правової культури, формує соціальні цінності населення, впливає на поліпшення надання послуг та роботу органів державної та місцевої влади.

Електронна участь не залежить від місця розташування, часових втрат, а отже, є зручним способом взаємодії громадян з органами влади, що надає можливість приймати спільні рішення, пропонувати ініціативи для покращення життя громади та держави в цілому.

У статті здійснено аналіз електронної участі як засобу підвищення рівня правосвідомості громадян. Визначено, що електронна участь є інструментом залучення та зміцнення співпраці між владою та громадянами, засобом покращення доступу до інформації та державних послуг. Наголошено на тому, що визначення електронної участі в науковій літературі різняться, але більшість з них зосереджені навколо базової концепції використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для залучення громадян до прийняття рішень.

Автор вказує, що у науковій літературі досить поширеним є підхід до визначення електронної участі у вузькому та широкому розумінні. У статті резюмується, що електронна участь стосується того, як можна використовувати інформаційні та комунікаційні технології, підтримуючи процеси участі між громадянами, групами громадянського суспільства та владою для прийняття необхідних рішень.

У статті наводяться приклади держав, які мають позитивний досвід у запровадженні електронної участі. Зокрема визначено, що в Естонії протягом тривалого часу

було запущено ряд платформ електронної участі, серед яких TOM; ECIP; *Rahvaalgatus.ee* та інші.

Визначено, що позитивну практику в аспекті залученості громадян має іспанська платформа «*Decide Madrid*», яка є прикладом громадської участі на місцевому рівні та дозволяє громадянам створювати або підтримувати пропозиції, брати участь у дебатах, сприяти розробці муніципальних правил, висловлювати свої погляди на дії міської влади, а також брати участь у формуванні місцевого бюджету.

У статті визначені сильні та слабкі сторони електронної участі, резюмовано, що електронна участь впливає на якість політичних рішень, підвищує взаємодію між органами влади та громадянами, сприяє ширшій участі населення у вирішенні питань державного та місцевого значення.

Ключові слова: правова культура, державне регулювання, правосвідомість, правова природа, діджиталізація, інформаційне суспільство, електронна участь, електронна петиція, бюджет участі, електронні звернення.

Pankratova V. Electronic participation as a means of increasing citizens' legal awareness

The article analyzes e-participation to increase citizens' level of legal awareness. It is determined that e-participation is a tool for attracting and strengthening cooperation between authorities and citizens, improving access to information and public services. It is emphasized that the definitions of e-participation in the scientific literature vary. Still, most focus on using information and communication technologies (ICT) to involve citizens in decision-making.

The author indicates that the approach to defining e-participation in a narrow and broad sense is quite

common in the scientific literature. The article summarizes that e-participation refers to how information and communication technologies can support participatory processes between citizens, civil society groups, and authorities in making the necessary decisions.

*The article provides examples of countries that have positive experiences in implementing e-participation. In particular, it is determined that several e-participation platforms have been launched in Estonia for a long time, including TOM, ECIP, and *Rahvaalgatus.ee* and others.*

It is determined that the Spanish platform "Decide Madrid" has a positive practice in terms of citizen involvement, which is an example of public participation at the local level and allows citizens to create or support proposals, participate in debates, contribute to the development of municipal regulations, express their views on the actions of city authorities, and also participate in the formation of the local budget.

The article identifies the strengths and weaknesses of e-participation, summarizing that e-participation affects the quality of political decisions, increases interaction between authorities and citizens, and promotes more population involvement in resolving issues of national and local importance.

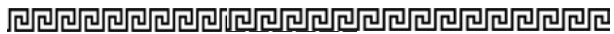
Key words: legal culture, state regulation, legal awareness, legal nature, digitalization, information society, electronic participation, electronic petition, participatory budget, electronic appeals.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL : <http://surl.li/shxpzi> (дата звернення: 26.12.2024).

2. Action plan – Madrid, Spain, 2024 – 2027. URL : <http://surl.li/uxobfw> (дата звернення: 20.12.2024).

3. Benlahcene A., Awang H., Mansor N., Ghazali O., Nadzir M.M., Yamin F.M., Haruna I. and Malam S. Citizens' E-participation through E-government services: a systematic literature review. *Cogent Social Sciences*. 2024. Vol.10. P. 1-18.
4. Decide Madrid. Madrid's direct democracy experiment. URL : <https://decide.madrid.es> (дата звернення: 20.11.2024).
5. Dijk van J. A. G. M. Participation in Policy Making. Study on the Social Impact of ICT. Luxembourg : European Communities, 2010. 128 p.
6. E-Government Survey 2024 Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. New York, 2024, 206 p.
7. Empowering governments to achieve new possibilities. Electronic platform. URL: <http://surl.li/dnnutt> (дата звернення: 21.12.2024).
8. Кнеуер М. E-democracy: A new challenge for measuring democracy. *International Political Science Review*. 2016. №. 37 (5). P. 666-678.
9. Kotsiopoulos I. Bringing together and accelerating eGovernment research in the EU. E-Democracy report. 2009. URL : <https://interoperable-europe.ec.europa.eu/sites/default/files/document/2014-12/edemocracy.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
10. Macintosh A. E-Participation in policy-making: the research and the challenges. In: Cunningham, P., Cunningham, M. (eds.). *Exploiting the Knowledge Economy: Issues, Applications and Case Studies*. 2006. P. 364–369.
11. Mertes A., Fischer D., Вr̄esch C., Andermatt K. The Perceived Advantages of e-Participation and its Impact on Citizens' Willingness to Engage: Findings From the Canton of Zurich. *Swiss Yearbook of Administrative Sciences*. 2022. № 13(1). P. 131-148.
12. Royo S., Bellm B., Torres L., Downe J. The success of e-participation. Learning lessons from Decide Madrid and We asked, You said, We did in Scotland. *Policy & Internet*. 2024. Vol. 16 P. 65-82.
13. Steinbach M., Sieweke J., & СьЯ S. The diffusion of e-participation in public administrations: A systematic literature review. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*. 2019. № 29 (2). P. 61-95.
14. Tambouris E., Macintosh A., Dalakiouridou E., Smith E., Panopoulou E., Tarabanis K. and Millard J. E-Participation in Europe: Current State and Practical Recommendations. 2013. URL : <https://ecas.issuelab.org/resources/29694/29694.pdf> (дата звернення: 20.12.2024).
15. Toots M., Kalvet T., Krimmer R. Success in eVoting – Success in eDemocracy? The Estonian Paradox. 8th International Conference on Electronic Participation (ePart), Sep 2016, Guimarães, Portugal. P. 55-66.
16. UN E-government Survey 2020. URL : <http://surl.li/fjggds> (дата звернення: 24.12.2024).
17. Vooglaid K.M., Randma-Liiv R. The Estonian Citizens Initiative Portal: Drivers and barriers of institutionalized e-participation. *Engaging Citizens in Policy Making*. 2022. P. 104-119. URL : <http://surl.li/gnvzru> (дата звернення: 10.12.2024).
18. YouthWiki. European Commission. URL: <http://surl.li/dyuxck> (дата звернення: 20.12.2024).

